

x"nku dh /kfu; k ukjh tkfr dk LokfOeku

Mk; T; "fr JhokLro

vfl LVW ÁQd j

dSy"jDI Vhpl Z ; fuofl Mh

vgenkcknदृ ३८२४८

gekjs n'sk ea ukfj; "a d" geskk l s gh i w; uh; ekuk tkrk g\$vk\$ ogh ijEijk vuojr tkjh g\$y\$du chp ea dN n\$, d k vk; k tc gekjs n'sk ea 'k" k.k dk n\$ py iMk vk\$ bl ea l cl s T; knk ÁrkfMr gA gekjs n'sk dh ukfj; kA

/kfu; k , d s gh n\$ dh , d , d h ØkfuRdkjh L=h g\$ftl ds rst rjk\$, oa U; ki w k Z 0; ogkj us l Oh d" >plus ij etcj dj fn; klij s mi U; kl ij vxj ge d"Vikr djar" ge ikrs g\$fd, d rjQ /kfu; k i fror k rk i Ruh g\$ r" nil jh rjQ l kekftd 0; oLFkk l s l "kz djrh gA ØkfuRdkjh : i /kkj .k dj yus okyh , oa foæfg.kh gA

tc Oh g\$jh fujk'k ; k grk'k g"rk g\$ r" ml s /kfu; k ckj ckj Á"RI kfgr djrh g\$ vk\$ i Ruh /keZ dk ikyu djrh g\$bl ds l kfk gh tc g\$jh ml l s dgrk g\$fd l kB rd i gpus dh u"er u vk, xh /kfu; k ml l e; ml dk ukjhRo , oa L=hRo ns[krs gh curk g\$mi U; kl ds vkjD ea gh /kfu; k , oa g\$jh ds chp t" okrk\$yki g"rk g\$ og bl ckr dk mnkgj.k g\$ g\$jh ydMh l Økyrk g\$vk c"yk-l kBs rd i gpus dh u"er u vkus ik, xh /kfu; k jbl ds igys gh py nxs g\$jh ds , d s c"y l udj ml ds vlnj dh Økjr; ukjh tkx"r g" tkrh g\$ftl s vius l gkx ij i w kZ foUokl g"rk g\$ vk\$ og g\$jh dk frjLdkj djrh gA c"yrh g\$-vPNk jgus n"jer v'kD eg l s fudky Áre l s d"Á vPNh ckr Of dgs r" yxrs g" d"l uA og gj , d e"m ij g\$jh ds l kfk ij nKÁa dh Økr l kfk fuØkrh pyrh g\$vxj g\$jh Økjr; fdl ku dk thrktxrk i rhd g\$ r" /kfu; k Oh d"Á de ugÉ g\$ og , d l rhrO Økjr; ukjh , oa Økjr; fdl kudh cfel ky i Ruh cudj [kMh g\$ t" gj , d l eL; k dk l keuk g\$jh ds l kfk feydj , oa l kgl ds l kfk djrh gA/kfu; k vkthou okLro ea g\$jh dh v) kfxuh cudj [kMh jgrh g\$g\$jh t\$ h 0; ogkj d\$kyrk ml ea ugÉ Fkh y\$du vius l d l dkj ds ek/; e l s l nb g\$jh dh l gpjh cudj jgrh gA og LokfOekuh r" g\$ gh ml ds l kfk gh l gu'khyrk , oa xØjrk dh ÁfrfrZ gA tc og ns[krh g\$fd g\$jh vius LokfOeku d" rkd ij j[kdj Áfrfnu teñkj ds Áj th gtjh djus tkrk g\$ r" og x l k djrh g\$ vk\$ dgrh g\$fd-geus teñkj ds [kr t"rs g\$ r" og viuk yxku gh r" yxk]ml dh [kq kken D; "a Øa]muds ryos D; "a l gyk, A

x"nku mi U; kl dh eL; dñæ /kfu; k bruh l kgl h g\$fd fi r'l Ukk ds l e{k pu"er cudj [kMh g\$ArRdkyhu l kekftd 0; oLFkk ds Áfr Oh foæfg , oa vkØi'k dñw dñw dj Øjk g\$vk gA ijs mi U; kl ea tgka Oh pkgs og Økjr; l ÁNfr dh ckr g" pkgs l nb l s R; kx dh efrZ ekus tkus okyh Økjr; ukjh dh ckr g" gj txg /kfu; k l Oh Økjr; ukfj; "a dk Áfrfuf/kRo djrh gA fn[kkÁ nrh g\$vk\$ g\$jh ds Ø"y\$ u , o l knxh dk foj" k djrh g\$, d p\$U; i Ruh dh rjg ckj ckj g\$jh d" crykus dk Á; kl djrh g\$fd vc l e; cny jgk g\$ l e; ds l kfk py" bl Ádkj ml dh l "p ea uohurk Oh fn[kkÁ nrh g\$ rFkk gj , d e"m ij]gj , d l "kz ea ifr ds l kfk fuMj Øko l s [kMh jgrh g\$Amnkgj.kkFkZ , d rjQ g\$jh l fn; "a l s pyh vk jgh xtykeh d" gh

viuk ul hc Lohdkj dj fy; k Fkk r" nlt jh rjQ /kfu; k Bhd bl ds foijhr gS og g'jh d" l e>krh gS fd j"t j"t muds njoktj j tkus dh D; k t: jr gS ge y'x fdl ku gS egur djrs gS fQj ge D; "a budh xgykeh djj; gka ij /kfu; k dk LokfOeku l kFk gh l kFk cktwka ds rkdr dk vkOkI grk gS

ij's mi U; kl ea gj , d e"m ij og eka ngkz , oa ml ds viua ij d"Ä vkr vkrh gS rc og eka dh rjg ngkjrh vks i pdkjrh gÄ fn[kkÄ nrh gS r" nlt jh rjQ ukjh 'kfa dk l 'kä Áfreku cudj [kMh grh gStc ghjk viuh iRuh i fu; k d" ekjr k gS r" og ogka ij <ky cudj [kMh g" trh gS bl h rjg tc >fu; k , oa fl fy; k ds gkjk g" trh gS ml l e; l kekftd cakua d" r"m l ekt ds rkdroy Bdrnkj" a d l keuk djrh gS , oa >fu; k d" viuh cgw Lohdkj dj dpy Aj ea gh vkJ; ugE nnrh gS cfYd iq "k Á/kku l ekt ea ukjh tkfr ds l Eeku , oa mudk mfpr gd fnykus ds fy, Á; kl jr jgrh gS

/kfu; k , d , s l dkkar vks r dk fdjnkj fuOkh gÄ fn[kkÄ nrh gSt" l g"lz gh [krh ds cnys etnjh djuk eat tj dj yrh gS , s s ea vxj ml s l kgl dh ÁfrefrZ dgk tk, r" d'b vfr'k; fä ugE g'xhA og , d , s h vy[k txkus okyh ukjh gS t" nlt js dh etnjh djus ea dÄ cjkÄ ugE l e>rh]ml dk ekuuk Fkk fd fdl h dh pki yit h djus l s r" vPNk gS etnjh dj ds pkj i s k dek; k tk; A/kfu; k tS h vy[k txkus okyh ukjh etnjh djus eS d"Ä cjkÄ ugE l e>rh gStc Ö"yk g'jh ds cSy [k'ydj ys tkuk pkgk gS r" g'jh l s /kfu; k dk ; g dFku etnjh dk i {k yrs gq fn[kkÄ nrk gS

mudk iV Öjs jgekjs Öxoku ekfyd gSgekjs gkFk r" ugE dkV yxs vc rd viuh etnjh djrs Fkvc nlt j" a dh djxAbI Adkj ge ; g Oh ns[krs gS fd Okjrh; ukjh ds l eku l dkj kRed l "p okyh Oh gS l e; , oa i fjlFkr; "a ds fgl kc l s vius vki d" r" <ky gh yrh gS l kFk gh l kFk ij's i fjokj ea Oh vk'kk dh mEehn txkrh gS Öxoku dh etE g'xh r" fQj cSy cfN; k g" tk, xjvks etnjh gh djrs jgs r" d"u cjkÄA

LokfOeku r" tS s ml dj"e j"e ea Öjk gvk gSftl nkrknhu dh otg l s ml dk ijk ifjokj etnjh djus ds fy, foo'k g" trk gS ml h ds gkFk ij ys tkdj i s sj [krh gS vius rFkk viua ds eku ij vkr ugE vkus nrh gS

/kfu; k ea U; k; ds Áfr t" tkx: drk fn[kkÄ nrh gS og vo.kuh; gSml ds l kgl , oa U; k; fÄ; rk ds vxks i p y'x Oh gkj eku tkrs gS Ö"yk tc xk; ds ej tkus ds ckn vkrk gS rc g'jh l s i s dh ekx djrk gS og g'jh ds l keus n" 'krZ j [krk gS ; k r" g'jh xk; ds i s s ns ; k fQj >fu; k d" ml ds Aj oki l Öst nja bl ij /kfu; k Ö"yk ds Áij foQj i Mrh gS rFkk cMh gh cgknjh l s ml l e; Ö"yk ds vxks ekuoh; rk , oa U; k; dh ngkÄ nrh gS rFkk ml dk l keuk djrh gS vks dgfrh gS fd ml ds jgrs d"Ä Oh >fu; k d" ; gka l s ugE ys tk l drk vks g'jh ds ckj ckj euk djus ij Oh og vius vki d" j" d ugE i krh gS

/kfu; k ea vkt dh ukjh dk l 'kä : i fo|eku fn[kkÄ i Mrk gStc g'jh /kfu; k d" ykr ekjr k gS r" ogka ij og Oh pi ugE cBrh gS cfYd xky; "a ds ek/; e l s foj" /k djrh gS og bl i q "k Á/kku l ekt d" ; g crkus dk Á; kl djrh gÄ fn[kkÄ nrh gS fd vc Okjrh; ukjh cny jgh gSml ds vlnj dk l " ; k foæg vc tkx x; k gS i j's mi U; kl ea /kfu; k ekrRo vks Lug dh

Áfrerfrl ds : i ea Òh fn [kkĀ nrh g]bl dk l cl s cMk mnkgj .k g]x"cj ds ds Òkx tkus ds ckn xÒbrh >fu; k dk ml ds }kjk vi uk; k tkukA

/kfu; k d" vxj ukfj; y dh rjg dgk tk, r" d"Ā vfr'k; "fä ugĒ g"xi]vFkkĀ og Āij l s ftruh dB'j fn [kkĀ nrh g] vlnj l s mruh gh uje fny dh g]abl dk mng l dk mngj .k g] l hfy; k vks] >fu; k dk ml ds }kjk vi us Āj ea vkU; nuakAbruk gh ugĒ/kfu; k , d l ekt l qkkjd ds : i ea Òh fn [kkĀ nrh g]tgka ekrknhu l hfy; k ds l kfk 'kkjhfd l cak cukus es Fk'Mk Òh 'keZ ugĒ djrk g]syfdu ml ds gkfk dk cuk [kkuk [kkus l s bludkj dj nrk g]ml l e; l e; /kfu; k ekrknhu d" t" QVdkj yxrh g] og l ekt ds mPp ,oa l H; oxz ij , d t'jnkj rekp k g]abl Ādkj og , d ukjh tkfr ds l Eeku ds fy, dfvc) r" fn [k Ā gh nrh g]l kfk ggh rRdkyhu l keftd 0; olFkk d" Òh l qkkjus dh yyd fn [kkĀ nrh g]l hfy; k ds ek/; e l s /kfu; k iq "k Ā/kku l ekt d" prkouh nrh g]l fn [kkĀ nrh g]fd vks] r nfyroxl dh g" ; k fd mPp oxz dh g" vks] r l nò mfpr eku l Eeku dh vf/kdkfj .kh g]l bruk gh ugĒ rRdkyhu l ekt ea 0; klr cesy fookg ds Áfr Òh ml dæu ea vkØ" k g]bl dk mngj .k g]]tc g]jh vi uh c]h dh 'kknh xjich dh otg l s vi uh c]h l s mez ea Mxpu cMs vkneh ds l kfk djus ds fy, r"; kj g" tkrk g] rc og foj" /k djrh g]vks] vQl " l 0; ä djrh g]l fn [krh g] rFkk ĀÜoj l s ĀkFkZuk djrh g]vks] dgrh g]fd fd l h xjic d" Òxoku ; g fnu uk fn [kk, A

/kfu; k dk ijk pfj = fp = .k djus ij ; g ckr l kfc r g"rh g]fd eqkh Āepn th us bl dFku d" pfjr kfkZ dj fn; k fd ukjh ds fcuk iq "k dk d"Ā vflrRo ugĒ g]rÒh r" ml s v) kExuh dgrs g]vks] bl dl "h ij /kfu; k [kjh [kjh mrjh g]aml ds l áwkrk d" Lo; ag]jh us Òh Lohdkj fd; k g]"/kfu; k l ok vks] R; kx dh nòh g]i s s i s ds ihNs Āk.k nus okyh g]i j e; kñk j {kk ds fy, vi uk l oLo g"e dj nus d" r s kj jgus okyh ukjh g]

bl Ādkj ge dg l drs g] fd /kfu; k ds cxj x"nku miU; kl dh dYi uk Òh ugĒ dh tk l drh]D; "a fd g]jh vks] /kfu; k ijs miU; kl ds etar vk/kkj g]l/kfu; k , d rjQ rRdkyhu l keftd 0; olFkk ds Áfr vkokt mBkrh g]l fn [kkĀ Ā nrh g]s r" nñ jh rjQ l áwz xfg.kh dk cfel ky Lo: i g]l

l UnÒx]lFk l iph%

- x"nku-eqkh Āepn - jktdey Ādk'ku] fnYyh
- Āepn vks] Òkjr; l ekt- डॉ नामोज fl g
- x"nku , d i pfopkj दृ डॉ परमानन्द श्रीवास्तव, अभिव्यक्ति प्रकाशन, इलाहाबाद ।
- Āepn vks] mudk ; q-jkefoykl 'kekZ
- x"nku VstMh dk Lo: i दृjkefoykl 'kekZ